

kütüphanede ondan farklı olarak beş pencere yer almakta ve bunların üçü avluya, ikisi mâbeyne açılmaktadır; sokağa bakan arka ve yan duvarlar sağirdir.

Avluyu güney ve batıdan "L" biçiminde saran on adet medrese hücreleri diğer yapılardan daha alçak seviyede tutulmuştur. Üstleri kubbeye örtülü olan 4 × 4 m. ölçülerindeki hücrelerde birer ocakla birer dolap nişi mevcuttur. Odaların önünde on sütuna basan kemerlere oturtulmuş kubbelerle örtülü bir revak bulunmakta ve bugün açıklıklarının kemerlerden itibaren camekânla kapatılarak okuma salonu haline getirilmiş olduğu görülmektedir. Avlunun ortasında altıgen planlı bir şadırvanla bir kuyu yer almaktadır. Altı mermer sütunun taşıdığı piramit biçiminde basık bir külahla örtülü olan şadırvan, her yüzü mermerle kaplanmış altı kurnası ve ince işçilikli demirden havuz şebekesiyle medresenin âhengine uyum sağlamış durumdadır. Yüksek korkulukla çevrilen çıkıklı kuyu ise iptal edilmiştir. Günümüzde avlunun büyük bir bölümü çiçek bahçesi halindedir.

Fezullah Efendi Medresesi, klasik Osmanlı medrese şemasını devam ettiren son örneklerden biridir. Dengeli planı ve mimarisıyla ortaya zarif, aydınlık ve ferah bir mekân olgusu koyar. Ancak gerek cepheyi hareketlendiren çeşmelerde, gerekse daha geç dönemlerde yenilenen içteki kalem işi süslemelerde Batılılaşma döneminin etkileri kendini göstermektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Konyalı, *İstanbul Âbideleri*, s. 38-39; Oktay Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarisi*, İstanbul 1986, s. 365-366; M. Serhan Tayşi, "Şeyhülislâm Seyyid Fezullah Efendi ve Feziyye Medresesi", *TDA*, sy. 23 (1983), s. 9-100; Erdem Yücel, "Fezullah Efendi Medresesi ve Kütüphânesi, Fatih Millet Kütüphânesi", *İstA*, X, 5741-5743.

ABDÜSSELÂM ULUÇAM

FEZ

(bk. FAS).

FEZA'

(الْفَزَعُ)

Kıyametin isimlerinden biri.

"Korkmak, dehşete düşmek" anlamında masdar olan feza' kelimesi, isim olarak "korkunç bir nesne veya olayın insan kalbinde doğurduğu nefret hali, şid-

detli korku" mânasına gelir. Bundan dolayı kelime Allah'a karşı duyulan hürmet ve ta'zim (haşyet) için kullanılmaz (Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "fz'a" md.; *Kâmus Tercümesi*, III, 357). Çünkü dehşet korkulan şeyden uzaklaşmayı, haşyet ise Allah'a yaklaşmayı gerektirir.

Kur'an-ı Kerim'de altı âyette geçen feza' kavramı (bk. M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "fz'a" md.) üç yerde kıyameti tasvir etmektedir. İnkârcıların dehşete düşmelerini, yenilgilerini ve başka hiçbir çarelerinin kalmadığını anladıkları zaman iman etmelerinin fayda vermeyeceğini ifade eden Sebe' sûresindeki âyetler ise (34/51-54) bazı müfessirler tarafından Bedir Gazvesi'ni veya âhir zamanda meydana gelecek büyük yenilgiyi tasvir ettiği şeklinde yorumlanırken bazıları bu âyetlerin inkârcıların âhiretteki durumunu dile getirdiğini kabul etmişlerdir (Taberî, XXII, 72-76; Kurtubî, XIV, 314-318).

İslâm dininin temel hükümleri içinde önemli bir yer tutan ve insandaki sorumluluk duygusunun esasını oluşturan âhiret hayatı İslâm literatüründe çeşitli isimlerle anılmıştır. Gazzâlî'nin de belirttiği gibi (*İhyâ'*, IV, 516-517) âhiret hayatının bir kısmı üzücü, bir kısmı sevindirici olan muhtelif merhalelerine göre insanların yaşayacakları ruhî haller birçok farklı terim veya tabirle ifade edilmiştir. Bunlardan birini oluşturan feza' kavramının yer aldığı âyetlerin incelenmesinden anlaşıldığına göre bu kelime daha çok kıyametin kopmasının ve hesap görülmeden önceki bilinmezliğin doğurduğu dehşeti dile getirmektedir. O gün korku ve dehşet, Allah'ın âyetlerini incelemeyen, anlayıp kavramadan onları yalanlayan, ayrıca putlara, yaratılmışlara tapmak gibi insan haysiyet ve şerefiyle asla bağdaşmayan günahları işleyen kimseler içindir. İmanları ve faydalı işleri sayesinde güzel bir âkibe mazhar olanlar ise bu "en büyük dehşet"ten (el-fezau'l-ekber) etkilenmeyeceklerdir. Onların etrafını melekler saracak ve dünyada kendilerine vaad edilen mutlu hayatın başladığını müjdeleyeceklerdir (bk. el-Enbiyâ 21/98-103).

Bütün İslâm âlimleri Allah'ın rahmetinin gazabından çok fazla olduğunu ve her şeyi kuşattığını tereddütsüz kabul ederler. Ancak bu merhamet, gerçek adaletin tecellisine ve suçluların cezalandırılması ilkesine engel teşkil etmez. Başlangıçta ilâhî nefha ile hayat verilen, en güzel şekle büründürülen ve birçok yaratıktan üstün kılınan insan, dünya hayatında sahip olduğu imkânlardan fay-

dalanarak ebedî mutluluğa hazırlanmakla mükelleftir. Bunu gerçekleştirme zahmetine katlanmayıp bütün imkânlarını geçici dünya zevklerine harcayanlar âhirette bu davranışlarının acı âkibetine katlanacaklardır. Kıyametin dehşetini dile getiren âyetlerin yanında Allah'ı dost edinenlerin (evliyâullah, bk. Yûnus 10/62-64) karşılaşacakları fevkalâde iyi muameleleri tasvir eden âyetlerin sayısı da oldukça fazladır. Meselâ Fussilet sûresinde Allah dostlarının, O'nu yegâne rab tanıyıp istikametten ayrılmayan kimseler olduğu ifade edildikten sonra âhiret hayatında onların etrafını meleklerin saracağı ve kendilerine şöyle hitap edecekleri haber verilir: "Korkmayın, üzülmeyin. Size vaad edilen cennetle artık sevinin. Biz dünya hayatında da âhirette de sizin dostlarıyız. Gafûr ve rahîm olan Allah'ın ikramı olarak orada sizin için canınızın çektiği her şey var; istediğiniz her şeyi orada bulacaksınız" (41/30-32).

Hz. Peygamber'den rivayet edilen hadislerde de İslâm ülkesinin savunulması görevini yapanların veya bu yolda şehid olanların kıyametin dehşetinden emin olacakları ifade edilmektedir (*Müsned*, II, 404; İbn Mâce, "Cihâd", 7, 16; Tirmizî, "Fezâ'ilü'l-cihâd", 25).

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "fz'a" md.; *Lisânü'l-Arab*, "fz'a" md.; *Kâmus Tercümesi*, III, 357; M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "fz'a" md.; *Müsned*, II, 404; İbn Mâce, "Cihâd", 7, 16; Tirmizî, "Fezâ'ilü'l-cihâd", 25; Taberî, *Câmi'u'l-beyân* (Bulak), XXII, 72-76; Gazzâlî, *İhyâ'*, IV, 516-517; Kurtubî, *el-Câmi'*, XIV, 314-318.

BEKİR TOPALOĞLU

FEZÂİL

(الْفَضَائِلُ)

Amellerin, vakitlerin, şahısların, şehir, ülke ve milletlerin faziletini anlatan bir kitap türü.

"Artmak, fazlaşmak, üstün olmak" anlamındaki fazl kökünden türeyen faziletin çoğulu olan fezâil kelimesi, İslâmî literatürde "bir şeyi veya bir kimseyi üstün kılan özellikler" anlamıyla amelilerin, zamanların, şahısların, kabilelerin, milletlerin, yer ve şehirlerin benzerlerinden üstünlüğünü anlatmak için kullanılmış ve bunların her birine dair pek çok eser kaleme alınmıştır. Bunlar arasında Kur'an'ın (bk. FEZÂİLÜ'L-KUR'ÂN), Hz. Peygamber'in (bk. HASÂİS) ve ashabın (bk. FEZÂİLÜ'S-SAHÂBE) faziletleriyle ilgili olanlar önemli bir yer tutar.